Юлія КАРАЛЕЎСКАЯ

«КУВАЛДАМЭТРЫЧНАЯ ФУНДАМЭНТАЛЬ»

Любы самы цяжкі і няўдалы дзень можа стаць лёгкім і нават цудоўным, калі да яго дакранецца мастацтва. Толькі чамусьці мы часта шукаем гэта суцяшэнне дзесьці далёка: больш цікавімся замежнымі мастакамі, аўтарамі і нярэдка забываемся пра тое, якая багатая наша краіна на таленавітых, годных людзей.

З творчасцю аднаго з іх я нядаўна пазнаёмілася. Віктар Жыбуль — чалавек, які атрымаў прызнанне ўжо за межамі нашай краіны, бо вершы яго былі перакладзены на англійскую, балгарскую, латышскую, літоўскую, нямецкую, польскую, рускую, украінскую і чэшскую мовы.

Кнігі, пра якія я хачу расказаць, былі выдадзены ў 2003 і 2012 гадах, гэта значыць, з вялікім прамежкам часу, які дазваляе прааналізаваць дынаміку аўтарскага «Я», разнастайнасць тэм і сродкі іх выражэння.

Зборнік «Дыяфрагма» адкрываецца смелым, рытмічным вершам «Кувалдамэтрычная фундамэнталь». Першыя радкі адсылаюць нас у эпоху мадэрнізму, узнікае жаданне выразна і гучна дэкламаваць вершы. Яго рыфмы такія моцныя і выразныя, нібы гукі роты, якая маршыруе:

Паглядзіце за далягляда лінію:
там стаю ў даліне я, алюмініевы
касьцяк —
крыху наўскасяк,
але электрагірляндамі аплецены.

Ужо пасля гэтых радкоў разумеем, што нас чакае нешта асаблівае, не падобнае да класічнай паэзіі. Гартаючы старонкі кнігі, я ўсведамляла, што ўсе метафары ў вершах — сапраўдная экзотыка: наўрад ці знойдзецца ў свеце хоць адзін двайнік «Усепранізьлівай ілюмінацыі над галавакружнай бэтонамяшалкай» або «Матэматычнай мясакруткі»!

Міжволі адзначаеш і экстравагантнасць мовы паэзіі Жыбуля: вершы «кішаць» неалагізмамі («дуплавокае шрубаствольле», «павуцінадроцьце»). Аднак у кожным радку аўтар дэманструе бездакорнае валоданне мовай. Так лёгка і ўмела кіраваць словамі, ствараючы асанансы і алітэрацыі, можа толькі той, хто сапраўды ведае сваю мову:

Сакавітае сакавіцкае сонца
сакатала ды скокала
скокала ды сакатала
крамяністыя косы купала
ў вадзе талай-талай
небасхіл на сабе катала.

Менавіта ў гэтым вершы з дапамогай гукапісу Жыбуль стварае эфект хуткамоўкі.

Раннія вершы аб'яднаны імкненнем да эксперыментаў, незвычайным сродкам перадачы формы і зместу («Літры літар», «Плюмбікон», «Трансфіліпупцыя»). Віктар Жыбуль піша і фігурныя вершы, і паліндромы. Яго паэзія вызначаецца складанасцю і нават свайго роду элітарнасцю. Напрыклад:

семікутныя танклявыя лісты
пракалыханыя наскрозь
прапітаныя заквасаванай салетрай
разьедзеныя мыш'яком
падрапаныя пазногцямі вятроў
асыпаюцца
на жоўты цэлюлёідны дах

Аўтар адкрывае нам, чытачам, дзверы ў свет сваіх, ні на што не падобных метафар. І кожны з нас пранікае ў яго, малюе сабе тыя самыя «ланцужныя мопсы — трамваі» або «неба Блакітны кісель».

Апошняе, што трэба адзначыць: назва зборніка неадназначная і, на мой погляд, невыпадковая. У гэта выданне ўвайшлі самыя светлыя і ўзнёслыя вершы, напісаныя аўтарам

у юнацтве. Вершы выступаюць своеасаблівай дыяфрагмай — адтулінай, праз якую прасочваецца святло душы паэта. І кожны з нас сам для сябе вызначае дыяметр дыяфрагмы.

Зборнік «Стапеліі» рыхтаваўся да публікацыі яшчэ з 1998 года, але з-за розных абставін толькі трэцяя спроба апублікаваць яго аказалася ўдалай. Разам з гэтым мяняліся і назвы зборніка: першым варыянтам было «Finita la tragedia», другім — «Магіла гарбатага». Аўтар прадмовы Юрась Барысевіч называе асноўную праблему сучасных чытачоў: «Сёння, каб зацікавіць паэтычным словам шырокую аўдыторыю, недастаткова напалохаць чытача ўжо звыклымі відовішчамі нацыянальнай ці экалагічнай катастрофы, трэба альбо распрацоўваць уласныя сцэнары апакаліпсісу <...>, альбо клікаць Беларусь да сякеры». Нельга не пагадзіцца з гэтым сцвярджэннем: бо мы, сучасныя чытачы, знаёмыя з вялікай колькасцю мастацкіх метадаў, іх сінтэзаў, і да новага ставімся скептычна. Чым можна нас здзівіць? Аднак у зборніку Віктара Жыбуля «Стапеліі» свежасць ідэй і іх увасабленне прысутнічае.

Зборнік складаецца з 4 раздзелаў, кожны з які носіць унікальную назву: «Унутры манекена няма шкілета», «Распілаваныя дошкі пачынаюць зрастацца», «Пасівелі сінія сандалі» і «Як выхлапная труба знутры».

Першы раздзел, без сумненняў, названы па вершы «Манекен і шкілет», з падзагалоўкам «Фетышыстам і некрафілам»:

Манекен стаіць на вітрыне.
Ён апрануты нават улетку.
Манекен сам сябе не ўскрые.
Унутры манекена няма шкілета.

У гэтым вершы манекен суадносіцца з абывацелем, чалавекам сярэднестатыстычным:

Манекен не можа распрануцца да костак
і даць каму-небудзь пагрызці іх.
Быць манекенам так проста,
проста так.
Манекен спакойны, манекен не псіх.

Шкілет жа ва ўяўленні Віктара Жыбуля суадносіцца з паэтам. Вось паэт можа быць такім шчырым, *што нібы распранаецца да костак*, яго можна ўспрымаць як увасабленне аголенасці. Паэт адкрыты ўсім вачам, як шкілет на вітрыне, на сеансе стрыптызу:

А вось шкілет — ён заўсёды максімальна
аголены,
на апошнім імгненні застыглы стрыптыз.
Ён элегантны, хоць і непрацаздольны.
Шкілет
лепей разглядаць зверху ўніз.

Некаторыя вершы гэтага зборніка мы ўжо сустракалі ў папярэднім зборніку «Дыяфрагма». Напрыклад, верш «Я хачу паварушыць тваім хвастом…»

Зборнік «Стапеліі» значна адрозніваецца ад «Дыяфрагмы». Вершы сталі сур'ёзнейшыя і складанейшыя, жудаснае і загадкавае набывае ў яго паэзіі метафарычна ўскладнены сэнс. Нават любоўная лірыка Жыбуля набывае містычны характар. Так, прызнанне ў каханні героя ў верша «Каханне з апошняга позірку» заканчваецца зусім не аптымістычна:

Абарочваецца вакном у тартар
кожная чорная дзірка ў часе й прасторы.
Усё наша жыцце — анатамічны тэатр,
а людзі — акторы.

У гэткі спосаб Жыбуль дапоўніў шэкспіраўскія радкі, і нават тут прыўнёс свой уласны сэнс, змрачнаватую іронію сучаснага чалавека.

У адным з вершаў другога раздзела аўтар дзеліцца з намі жаданнем:

Я хацеў бы,
каб у цэнтральным гарадскім парку
культуры й адпачынку
дрэвы раслі ў тры разы гусцей.
А лепей — у чатыры.
Каб гэта быў не парк,
а дрымучы лес.

Вось такім густым, з непраходным лесам з'яўляецца бязмежная фантазія Віктара Жыбуля. Яго вершы працятыя філасафічнасцю, у кожным з іх — здольнасць ствараць фантасмагарычнае са штодзённага, знаёмага ўсім. І назва гэтага зборніка мне здаецца невыпадковай; яна — своеасаблівы выклік, бо ўвасабляе рэзкі кантраст: стапеліямі называюцца паўднёваафрыканскія кветкі, яны незвычайна прыгожыя, але выдаюць спецыфічны пах. Вось і рэзкая, смелая паэзія Віктара Жыбуля на першы погляд можа здацца мудрагелістай, недаступнай, але варта ўдумацца ў гэтыя радкі — і вас закруціць віхор калейдаскапічна-зменлівых літар, слоў, вобразаў і ідэй.